PEYZAJ MİMARLIĞINDA
(PLANLAMA, TASARIM VE PEYZAJ BİTKİLERİ)
GÜNCEL ÇALIŞMALAR

EDİTÖR
PROF.DR. MURAT ZENCİRKIRAN

gece kitaplığı

PEYZAJ MİMARLIĞINDA
(PLANLAMA, TASARIM VE PEYZAJ BİTKİLERİ)
GÜNCEL ÇALIŞMALAR

EDİTÖR

PROF.DR. MURAT ZENCİRKIRAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Devrim Seçen
Kapak Görseli / Cover Image •123rf.com

Birinci Basım / First Edition • © Temmuz 2021
ISBN • 978-625-7462-55-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı.
Citation cannot be shown without the source, reproduced in any way
without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak
Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

PEYZAJ MİMARLIĞINDA
(PLANLAMA, TASARIM VE PEYZAJ BİTKİLERİ)
GÜNCEL ÇALIŞMALAR

EDİTÖR

PROF.DR. MURAT ZENCİRKIRAN

gece kitaplığı

ÖNSÖZ

Son yıllarda Dünya ve ülkemizde artan çevresel problemler yaşadığımız çevre için farklı bakış ile alternatif düşünceler üreten eserleri zorunlu hale getirmiştir. Özellikle iklim değişikliği kıskacında yoğun baskı altında olan peyzaj alanlarımız ve bu alanların tasarımında değerlendirdiğimiz canlı varlıklar olan bitkilerimizin sürdürülebilirliği için alternatif çözümler ve tasarım yaklaşımlarının benimsenmesi kaçınılmaz olmuştur. Uzunca bir zamandır yüzyüze kaldığımız salgın süreci de bu durumu pekiştirmiştir. Yaşadıklarımız, peyzaj mimarlığı akdemisyenleri ve çalışanları tarafından üretilen çalışmaların önemini bir kat daha arttırmış aynı zamanda üretilen çalışmaların paydaşlara ulaştırılmasıda bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu amaçla, ilkini 2021 yılı içerisinde ortaya koyduğumuz "Peyzaj Mimarlığında (Planlama, Tasarım ve Peyzaj Bitkileri) Güncel Çalışmalar" isimli bu eser ile bir platform oluşturulmaya çalışılmıştır. Yılda bir kez yayınlanması düşünülen uluslararası bu kitap serisi ile paydaşlarımıza faydalı olabilmek en büyük dileğimdir.

Prof.Dr. Murat ZENCİRKIRAN
Bursa Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Öğretim Üyesi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ **5**

İÇİNDEKİLER **7**

BÖLÜM 1

PEYZAJ TASARIMLARINDA GEOFİTLERİN KULLANIMI

Murat ZENCİRKIRAN, Duygu TANRIVERDİ O..... 9

BÖLÜM 2

ORMANDAN BAHÇEYE DOĞAL BİTKİLERİN KÜLTÜRE ALMA SÜREÇLERİ

Kamil ERKEN, M. Ercan ÖZZAMBAK, Murat ZENCİRKIRAN 19

BÖLÜM 3

PEYZAJ DÜZENLEMELERİNDE KULLANILAN BİTKİLERİN SU TÜKETİMİ AÇISINDAN İRDELENMESİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ

Ş.Doğanay YENER, Buse ADANALI..... 53

BÖLÜM 4

BİTKİ KÖRLÜĞÜ

Merve TANFER, Ş. Doğanay YENER..... 71

BÖLÜM 5

YAYA MEKANLARINDA ERİŞİM VE KULLANIM OLANAKLARI

Elvan ENDER ALTAY, Zeynep PİRSELİMOĞLU BATMAN..... 91

BÖLÜM 6

SOKAK SAĞLIKLAŞTIRMA RİZE ATATÜRK CADDESİ ÖRNEĞİ

Alper SAĞLIK, Şeyda Nur REYHAN, Elif SAĞLIK..... 103

BÖLÜM 7

KENTSEL MEKANLARIN ÖNEMLİ BİLEŞENLERİNDEN BİRİ, ALIŞVERİŞ CADDELERİ

Pınar ÖZKAN, Nilüfer SEYİDOĞLU AKDENİZ 131

BÖLÜM 8

ÜNİVERSİTE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: ULUSLARARASI ÜNİVERSİTE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK SIRALAMA SİSTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Gamze ALTUN, Murat ZENCİRKIRAN 157

BÖLÜM 9

KENTSEL AÇIK YEŞİL ALANLARDA ENGELSİZ PEYZAJ TASARIMI

Füsun ERDURAN NEMUTLU 185

BÖLÜM 10

EKOLOJİK TEMELLİ TURİZM VE REKREASYONDA PLANLAMA YAKLAŞIMLARI

Zeynep PİRSELİMOĞLU BATMAN , Elvan ENDER ALTAY……..201

BÖLÜM 11

BİSİKLET DOSTU KENTLER

Müge ÜNAL ÇİLEK..... 215

BÖLÜM 12

YENİLENEBİLİR KAYNAKLAR VE YAYA KÖPRÜSÜ TASARIMI

Aysun ÇELİK ÇANGA, Diba ŞENAY..... 235

BÖLÜM 9
KENTSEL AÇIK YEŞİL ALANLARDA ENGELSİZ PEYZAJ TASARIMI

Füsun ERDURAN NEMUTLU[1]

[1]Prof.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü. fusunerduran@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0104-5994

Giriş

Kentler tarihi dönemlerden itibaren kamusal hizmetlerin bir sistem içinde sunulduğu, fiziki çevrenin tasarlandığı ve toplumların kültürleri ile zamanla şekillenen yaşam alanlarıdır. Kentlerin en önemli özelliği, tüm kentliyi kapsayan kamusal hizmetlerin planlanması ve tasarım çözümleri getirilmesidir. Kentsel tasarımların başarısı, tüm kentli profilinin dikkate alınması, ihtiyaçlara yönelik, yeterli, konforlu ve kaliteli olması ile gerçekleşebilecektir. Bu bağlamda kapsayıcı bakış açısı ilke edilerek, kamusal hizmetlere ve alanlara farklı fiziksel dezavantajları olan bireylerin erişiminin sağlanması, sorunların yerinde belirlenerek giderilmesi gereklidir. Ancak genel olarak Türkiye'de kentsel dış mekan kamusal alan kullanımlarında dezavantajlı bireylerin farklı bir çok kısıtlayıcı şartlara maruz kaldığı görülmektedir. Bu çalışma bu gerçeğe dikkate çekerek kentsel açık yeşil alanlarda yapılması gereken tasarım çözümlemelerinin ortaya konulması amacı ile yapılmıştır. Ayrıca çalışmada kentsel açık alanların kapsayıcı tasarım dikkate alınmadan yapılması durumunda bireye oluşturduğu engeller belirlenmiştir.

Kentlerde yapısal alanlar kentli yaşamı için ne kadar önemli ise açık alanlar ve onların içinde yer alan yeşil alanlar da aynı değerdedirler. Açık alanlar kent yapı adaları arasında yer alan tüm açıklıkları kapsarlar. Yeşil alanlar da bu açıklıklarda yer alan orman ağaçları, süs bitkileri, yer örtücülerin tümünün içinde yer aldığı, kent ekosistemini dengelemesi açısından önemli olan ve yaban hayatına da ev sahipliği yapan yeşil alanlardır. Bu alanlar sert yüzeyler arasında hava koridoru görevi görür, iklimi iyileştirir, oksijen sağlar ve yeşil potansiyeli ile ekosistemi zenginleştirerek kentliye sağlıklı yaşam ortamı hazırlarlar. Aynı zamanda açık-yeşil alanlar, en önemli kent bağlantı alanları olup, kentlinin eğlenme, dinlenme, boş zaman değerlendirme, spor yapma ve sosyalleşme gibi

ihtiyaçlarını da karşıladıkları aktif kullanım alanlarıdır. Doğanın kent içindeki devamı niteliğindeki bu alanlar, bireylere doğayı tanıtmakta, doğada farklı deneyimler yaşamalarına, sosyalleşmelerine ve eğitim almalarına olanaklar sunmaktadırlar. Doğadan uzaklaşan her bireyin fiziksel olarak sorunlar yaşadığı gerçeğini düşünürsek yapılar arasında sıkışan bireyler için açık-yeşil alanlar sağlıklı yaşamın temelidir. Bu nedenle bu alanlar, farklı fiziksel sorunları nedeni ile kent yaşamında engeller ile karşılaşan vatandaşlar için çok önemlidir.

Dezavantajlı Birey Kavramı

Kamusal alanlardaki hizmetlere ulaşmakta ve kullanmakta diğer vatandaşlara göre zorluklar ve kısıtlamalar yaşayan, farklı fiziksel özelliklere sahip kişiler dezavantajlı olarak nitelendirilebilir. Bu bireyler fiziksel özelliklerine göre sınıflandırılmaktadır. Engelli, yaşlı, taşıyabileceklerinden fazla kilo almış bireyler, bazı kronik rahatsızlığı olanlar, vücutlarını dengeli tutamayanlar, demas vb. sağlık sorunları olanlar ve çocuklar ile çocuk bekleyen ve çocuklu hanımlar da kamusal açık-yeşil alanlarda kısıtlamalar yaşadıklarından dezavantajlıdır. Yapılan çalışmada genel olarak bu bireylerin açık-yeşil alan kullanımları dikkate alınmıştır.

Engelli tanımı, 2005 tarihli ve 5378 sayılı kanuna göre; fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı, topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey olarak yapılmaktadır. Daha önce yer alan özürlü kelimesi, kanunda engelli olarak değiştirilmiştir (Anonim, 2005). Bu kanuna göre doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza ile fiziksel kayıpların olması sonucu normal yaşam gereği, bireyin kendi kendine yapması gereken bedensel, ruhsal veya zihinsel faaliyetleri (hareket etme, görme, duyma, konuşma, öğrenme, kavrama) yerine getirmekte fonksiyon kaybı, kısıtlılık, veya yetersizlik yaşaması anlaşılmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) dezavantajlı bireyleri şöyle sınıflandırmaktadır: Yetersizlik: sağlık bakımından psikolojik, fizyolojik ve anatomik fonksiyon eksikliği. Özürlülük: Bir aktiviteyi normal sayılan şekilde yapamamak veya yetersizlik. Engellilik: Bir neden ile yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak bireyden beklenen rollerin yerine getirilememesi (Barbotte ve ark., 2001).

Açık-Yeşil Alan, Engelsiz, Erişilebilir ve Evrensel Tasarım Kavramları

Açık-yeşil alanlar, kent yapı adaları arasındaki boşluklar, meydanlar, mahalle parkları, kent parkları, kent ormanları, botanik bahçeleri, deniz kıyıları, temalı parklar, koruma alanları, ağaçlandırma alanları, oyun alanları ve tüm aktif ve pasif eğlenme-dinlenme ihtiyacının karşılandığı, yapılar dışında kalan alanlardır.

Kentsel mekânda açık ve yeşil alanlar, kentin fiziksel yapısını biçimlendiren, temel alan kullanımlarından birisidir ve alan kullanımlarını bütünleştirirler. Ekolojik, ekonomik, estetik ve toplumsal açıdan önemli olan bu kamusal alanlar, bireylere farklı sosyal olanaklar sunarken doğanın kaynaklarından yararlanmalarını sağlarlar. Onların birlikte paylaşımlar yapabilecekleri, aileleri ve arkadaşları ile kaliteli zaman geçirebilecekleri, komşuluk ilişkilerini geliştirebilecekleri yegane alanlardır. Bu nedenle tüm bireyler açısından eşitlikçi bakış açısı ile yaklaşılması ve o yönde alan kullanımları getirilmesi temel ilkedir. Tasarımlarında kullanım kısıtı en fazla olan bireyin sorun yaşamaması dikate alınalıdır. Çünkü herkesin ihtiyacı olan yeşil alanlar kent ortamının stresli, yoğun, baskıcı etkilerini azaltarak kentsel mekanda daha insancıl ölçekte bir yaşam ortamı yaratır, bireyin kendini baskı altında hissetmesini engeller. Bireylerin sosyal paylaşım yapabileceği ortam yaratarak psikolojilerini iyileştirir. Bu alanlarda yer alan tasarımları tüm vatandaşların kullanabilmesi, çağdaş park ve yeşil alanlar oluşturulmasını sağlayacaktır.

Erişilebilirlik; herkesin kamusal yaşam içerisine girebilmesi, tüm mekânlara ve olanaklara kolaylıkla ulaşması, tüm kamusal hak ve hizmetlerden eşit koşulda, bağımsız bir şekilde faydalanabilmesidir (Alkan Meşhur ve Tekin, 2018). Bu amaçla geliştirilen kapsayıcı veya evrensel tasarım, toplumun herhangi bir bireyine yönelik farklılaştırıcı anlayış olmadan, herkesin eşit erişebileceği ve eşit şartlarda kullanabileceği mekân, ürün, çevre ve donatının tasarımı doğrultusunda ortaya çıkmış bir tasarım anlayışıdır (Gray ve ark., 2012; Tandoğan, 2017). Bu bağlamda tüm tasarımların ve mekânların en özel kişilerin dahi kullanabileceği şekilde yapılması, okunaklı, güvenli olması temel ilkedir. Böylece insanlar ve çevre arasında iyi bir etkileşim kurulur ve bütüncül yaklaşılır. Bu anlayış ile kamusal alan tasarımı yapılmazsa yaşlı, engelli, çocuklu bireyler dezavantajlı konuma düşmektedir. Zaten evrensel tasarımın temel mantığında tüm

insanların, yaş, beceri kaybı gibi nedenlerle, bir çeşit engelli olduğu görüşü yer almaktadır (Mace ve ark., 1998; Tandoğan, 2017).

Görüldüğü gibi bireylerin fiziki yetersizliğinin olması sunulan kamusal hizmetlere erişimlerinde ve kulanımlarında kolaylaştırıcı bazı önlemler alınmasını gerektirir. Ancak dezavantajlı bireylerin toplumsal faaliyetlere ve sosyal faaliyetlere katılımlarında bu dezavantajlarını onlara vurgulayan ve onlara ayrımcı bir alan yaratan tasarımlar yapılmamalıdır. Çünkü böyle ayrımcı mekanlar tasarlanması, toplumun onları gözlemlemesini ve kendilerinden farklı görmesini sağlamaktadır. Engelliler derneği ile yapılan sözlü görüşmelerde en fazla üzerinde durulan sorun budur. Unutulmamalıdır ki, toplumda çok küçük yaşlardan beri bir arada büyütülen bireyin, fiziksel farklılığı diğer vatandaşlar tarafından olduğu gibi kanıksanacaktır. Bu nedenle ortak kullanım alanları tasarlanması, çocuk oyun aletlerinin ortak kullanılası çok önemlidir.

Her bireyin potansiyel dezavantajlı olabileceği, belli bir yaş döneminde veya farklı zamanlarda yetersizlikler yaşayabileceği unutulmamalıdır. Bu bağlamda bireylerin ihtiyaçları alan çalışmaları ile yerinde belirlenmeli, tasarım çözümleri oluşturulmalıdır. Ancak Türkiye'deki bir çok kentte farklı dezavantajlar yaşayan bireylerin kamusal açık-yeşil alan kullanımında yaşayabilecekleri sorunlar ve ihtiyaçları yeterince hassasiyetle düşünülmemiştir. Oysa Ergin ve ark., (2020)'nın belirttiğine göre evrensel tasarım ilkelerinin belirlenmesi olduça eski olup 1997 yılına dayanmaktadır. Ancak Türkiye genelinde kentsel alanların dezavantajlı tüm bireylerin fiziksel erişilebilirliğine hizmet edecek şekilde düzenlenmesi konusunda çalışmalar hala yetersizdir (Türkyılmaz ve İskender, 2018).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, tüm kamusal alanların kullanımında engellilerin erişilebilirliğine uygun olarak düzenlenmesi yasal olarak zorunlu tutulmuştur. Kentlerin yapılı çevresinde engellilerin erişebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanması öngörülmüş ve yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal-kültürel alt yapı alanları buna dahil edilmiştir (Anonim, 2019). Ancak uygulamaların bu kurallara tamamen uymadığı, alan yönetimlerinin sağlıklı ve sürekli denetlenmediği görülmektedir. Yönetimlerin konuya gösterecekleri duyarlılıklar ile tüm kentlerde kullanım engelleri ortadan kalkabilecektir.

Dezavantajlı Bireylerin Açık-Yeşil Alanlarda Yaşadıkları En Önemli Sorunlar

Geçmişten günümüze kamusal alanlarda farklı faaliyetlerini gerçekleştirmekte güçlük çeken bireylerin aktif yaşama daha yoğun katılabilmeleri için çalışmalar yapılmış, yönetmelikler çıkarılmıştır. Ancak uygulamalarda hala yaşanan önemli sorunlar vardır. Bu konuda çalışmalar yapan Özteke Kozan ve ark., (2018), görme engelli bireylere yönelik çalışmalarında onların park ve spor alanlarında yaşadıkları problemleri belirlemişlerdir. Aslında görme engelliler açık-yeşil alan kullanımında diğerlerine göre daha şanssız durumdadır. Çünkü görme kaybı kişinin hareket etmesini, çevresini tanımasını, kamu alanlarını ve taşıtlarını kullanmasını daha fazla zorlaştırmaktadır (Aydın, 2012; Çakmak, 2011). Bu problemlerin çözümü için imar yönetmeliğinde yasal, yönetsel hükümler getirilmiş olmasına karşın, uygulama ve denetimde sorunlar olduğu ve çalışmaların geniş kapsamlı düşünülmediği görülmektedir.

TÜİK (2011)'in verilerine göre, dezavantajlı bireyler, kentsel alanda yaya kaldırımlarından %66,9; konutlardan %66,3; alışveriş mekânlarında %59,5 kamu binalarında %58,4 oranlarında engellerle karşılaşmaktadırlar. Dünya engelliler vakfı engelsiz tasarım raporu (2010)'a göre; yollar, kaldırımlar, kamu binaları, parklar ve bahçeler, okullar, içinde yaşanılan konutlar, ulaşım araçları ve bunun gibi daha bir çok fiziksel çevre unsuru, dezavantajlı vatandaşların topluma katılmasının önünde ciddi birer engel oluşturmaktadır (Anonim, 2017). Bunun anlamı, hareket yeteneği sınırlanan bireyin toplumsal yaşamdan dışlanmasıdır.

Kentlerin fiziki alanları tüm kamusal açık-yeşil alanları ile bütünlük içinde değerlendirilmelidir. Bozuk yüzeyli yollar, güvenlik tedbirleri alınmayan alt yapı çalışmaları, çok yüksek kaldırımlar, gerekli düzenlemelerin (sesli ve görsel uyarıcılar) yapılmaması, ulaşım sistem ve araçlarının düzenlenmemesi, kent ulaşımı ve yaşamında yoğun olarak karşılaşılan kısıtlayıcılardır. Ayrıca dış mekanlarda yapılan bazı düzenlemeler yetersizdir ve bakım onarımları süreklilik göstermemektedir. Örneğin görme engelli bireyler için iz yolu tasarımları yapılmış olsa dabu yollar üzerinde kullanımı kısıtlayan çöp kutuları, araçlar vb. elemenlar yer alabilmektedir. Hatta bazen iz yolu anlamsız bir şekilde sonlanmakta, bir yere ulaşamamaktadır. Beklenmeyen çukurlar ve tek adımlık yükseltiler, çok keskin yan yüzeyler (baba, duvar köşesi, alçak levha), yoğun trafiğe açık

caddelerde bir bariyer olmaması, kıyısal alanda korkuluk bulunmaması, alttan dallanma yapan bitkiler, dikenli türler, en önemli engel teşkil eden diğer unsurlardır. Genel olarak binalar ve yapısal alanların kullanımına daha fazla özen gösterilse de yeşil alanların kullanımında yeterli hassasiyet gösterilmemektedir. Ancak bir kentin yaşam kalitesinin iyi olabilmesi alt yapı olanaklarının ve açık-yeşil alanlarının konfor ve güvenliği ile belirlendiği unutulmamalıdır. O nedenle bu alanların tüm kentli kullanımı açısından dikkate alınması kaliteyi belirleyecektir. Vatandaşlar tekerlekli sandalyesi ile veya koltuk değneği ile yeşil alanların içine kadar girebilmelidir. Bunun için güvenli tutunabilecekleri küçük ve basit korkuluklar yapılması, yürüme yollarının ahşap veya benzeri kaymayan, kullanımı kolay malzemerden olması en kolay çözümlemelerdir. Park alanlarında kulanılan mıcır veya toprak yollar, kullanımı en fazla zorlaştıran malzemelerdir. Ayrıca çok kaygan yüzeyler ve iz yolu yapılmaması da önemli engeldir. Yeşil alanların gece karanlık saatlerde kullanımı dikkate alınmamakta, yeterince aydınlatmasıyapılmamaktadır.

Sosyal açıdan engelli bireyler hala toplumdan dışlanmakta, önyargılı tutum ve davranışlar ile karşılaşmaktadır. Sosyal dışlanma, ekonomik, siyasi ve kültürel olmak üzere çok boyutlu bir sorundur ve çözülebilmesi için toplumsal hayata katılabilme ve sosyal statü eşitliği olmak üzere bazı şartların sağlanabilmesi zorunludur (Adaman ve Keyder, 2007; Dowling, 1999; Berman ve Philips, 2000; Çaha, 2016). Açık-yeşil alanlarda yapılan gözlemler sonucu belirlenen diğer kullanım sorunları şu şekilde sıralanabilir:

- Oturma alanlarının, çöp kutusu-oyun aletleri vb. donatı elemanlarının, sosyal ve kültürel aktivite alanının, eski, bakımsız, tehlike yaratabilecek şekilde, standart dışı olması ve grup kullanımına uygun olmaması.

- Bazı bankların yerleşimi ve yüksekliğinin uygun olmaması, arkalıksız olması nedeni ile kullanırken zorlanma.

- Park ve oyun alanlarında yüksek duvarların kullanılmasının serbest giriş-çıkışı engellemesi.

- Sirkülasyonların bireyleri kolay yönlendirmemesi, kullanıcıların zorlanması, yön bulamaması.

- Parklarda genel olarak kılavuz yol kullanımının olmayışı.

- Birçok parkta girişin direk ana yola açılması nedeni ile oluşan tehlike.

- Çocuk oyun alanında düşme ve takılmalara neden olabilecek tek adımlık çıkıntı veya girintilerin olması.

- Oyun aletlerinin tüm çocukları bir araya toplayan nitelikte olamaması.

- Yeşil alan tasarımlarının çoğu yerde bir ağaçlandırma şeklinde olması, bitkisel tasarım açısından yeterli niteliği taşımaması nedeni ile ilgi çekici, estetik olmaması ve yeterli gölge düşünülmemesi.

- Kullanılan bitkilerin sürekli bakımının yapılmaması nedeni ile zaman zaman tehlike yaratmaları.

- Evcil hayvanların serbest gezdirilmesi ve başıboş sokak hayvanlarının varlığı.

- Yaşlılığa bağlı sorun yaşayan bireyler, yanlarında birisi olması halinde dış mekanı kullanabilmekte, hatta bazen anlayışsız tutumlarla karşılaşmaktadır. Onların hareketlerinin yavaş olmasına anlayış gösterilmemesi ve bazen onlara hızla çarpılması.

- Açık-yeşil alanlarda donatı eksiklikleri, WC bulunmaması, oturma alanlarının az olması nedeni ile yaşlı veya rahatsızlıkları olan kişiler uzun süreli alanları kullanamaması.

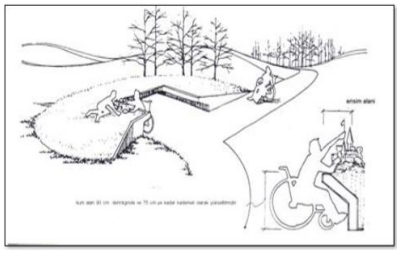
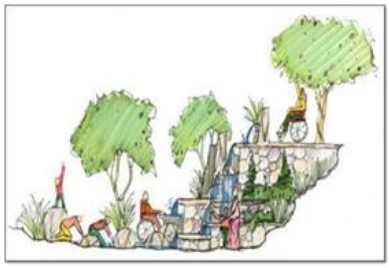
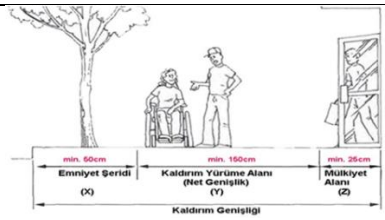
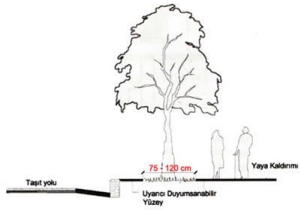
Peyzaj Tasarımlarında Engelsiz Çözümlere Örnekler

Kentsel alanlarda yaşanan bu sorunlara yönelik olarak farklı bir çok kurum tarafından rehberler çıkarılmış, yasalar belirlenmiştir. Ancak önemli olan uygulamada bu tasarım çözümlemelerinin yönetilmesi, devamlılığının sağlanmasıdır. Şekil 1. de sunulan tasarım çözümleri kent açık alanlarında kullanıcıların yaşayabileceği bir çok sorunu çözecek tasarımlardır. Ancak bunların yerine getirilmesinde denetim esastır. Bu yönde en önemli görev yerel yönetimlere ve üniversitelere düşmektedir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının halkı bilinçlendirmesi ve uygulamaları takip ederek çözümcü yaklaşımlar arayışına girmesi gereklidir. Bir çok ülkede vakıf ve sivil insiyatif ile bu tasarımların kentlerde doğru yapılıp yapılmadığı denetlenmekte, üniversite ve resmi kurumlar ile bağlantılı çalışmalar yapılmaktadır.

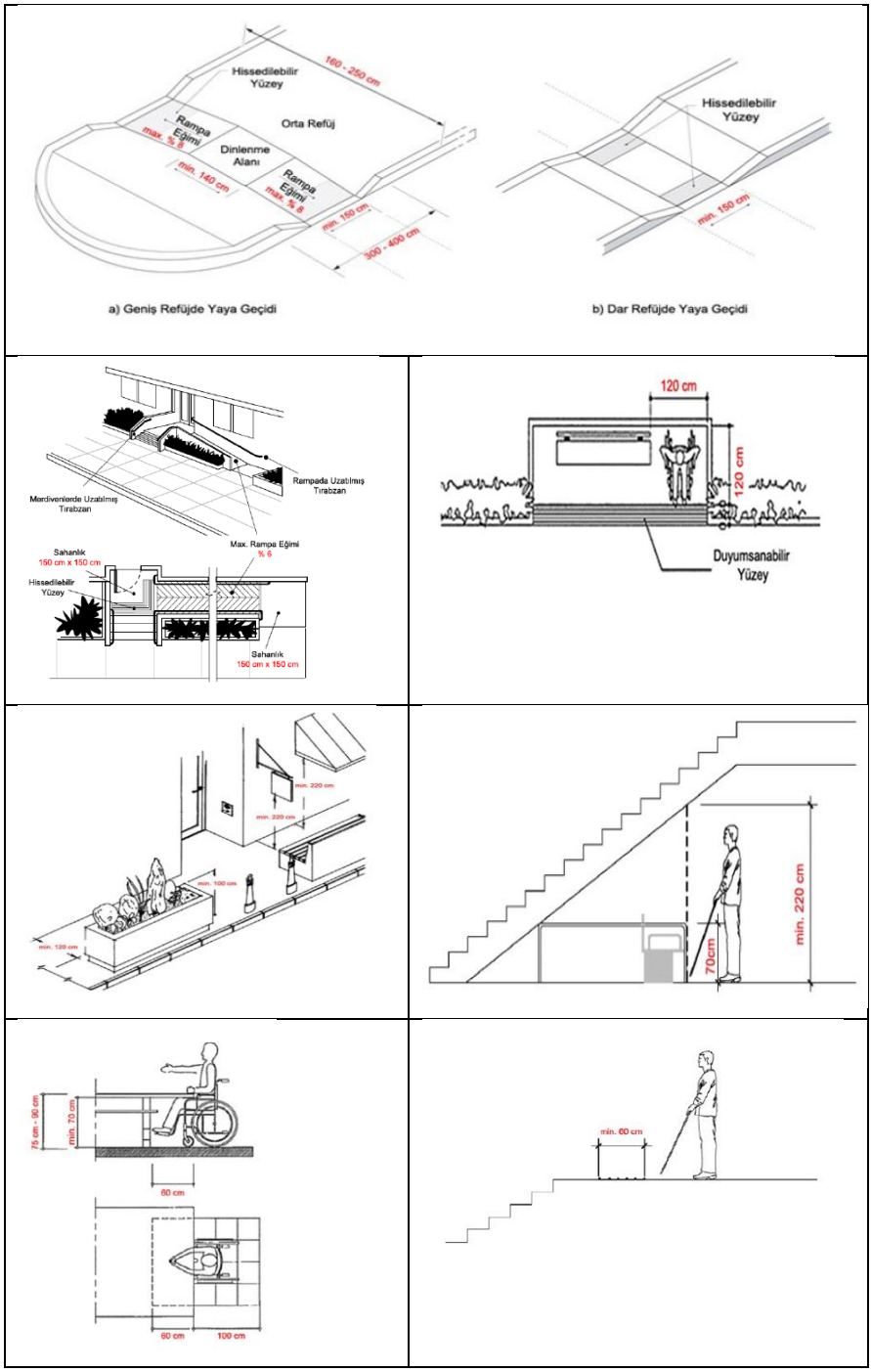
Pouya ve ark. (2016) çocuklara yönelik çalışmalarında kamusal alanlarda çocukların çevresinin güvenli, huzurlu, eğitici olmasının zorunluluğunu ortaya koymuşlardır. Çocuğun açık-yeşil alanlarda oyun oynamasının eğitimine, yeteneklerinin, merak ve ilgi alanlarını gelişmesine

ve sosyalleşmesine önemli katkıları olduğunu belirlemişlerdir. Bu bağlamda tüm çocukların bir arada olabilmesi ve paylaşımlar ile gelişimlerini tamamlaması için yeşil alanlarda oyun imkanları geliştirilmeli ve günümüz teknolojik ortamından uzaklaştırılmalıdırlar. Çocukların en çok bir arada oldukları mekan okullarıdır. Ancak Çelik (2012)' nin belirttiği gibi bir çok okulun açık alanı yeterince aktif kullanıma uygun değildir.

Yaşlılık da başlı başına farklı fonksiyonları yerine getirmekte bireyin sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir. Açık yeşil alanlar onların en fazla ihtiyaç duyduğu, birbirleri ile sosyalleşebildikleri sağlıklı alanlardır. Onların bu alanlarda tek başına yardım almadan bulunabilmesinin sağlanması için özel tasarımlar gerekir. Yeşil alanlarda tutunmalarını sağlayacak ufak destekler dinlenmelerini sağlayacatır.

<table>
<tr>
<td></td>
<td></td>
</tr>
<tr>
<td>
</td>
<td>
</td>
</tr>
<tr>
<td>

Rampa Eğimi eğimin uzunluğuna bağlı olmalı, %5-%6en iyidir. Hissedilebilir yüzey 60x60 cm olmalı.</td>
<td></td>
</tr>
</table>

Şekil 1. Dış Mekan Tasarım Çözümlemeleri (Anonim, 2000; Anonim, 2017; Uslu ve Shakouri, 2012' den yaratlanılarak hazırlanmıştır)

Açık yeşil alanın yolunda kot farkı bulunuyorsa, merdivenlerin yanında rampa gereklidir. Bu rampa 10 m.den uzun ise en az 2,5 m. lik düz dinlenme alanları yapılmalıdır. Eğimler, tekerlekli sandalye kullanıcıları ve bastonlu kişilerin rahat ve güvenli geçişini sağlamalıdır. Döşeme seviyesinden 2 cm. den daha fazla bir kot farkı varsa rampa düşünülmelidir. Uzunlukları 10 m. ye kadar olan rampaların en fazla eğimi %8 olmalıdır. 10 m. den daha uzun rampalarda en fazla eğim %6 olmalıdır. Görme engelliler için rampaların başında ve sonunda 1,5 m uzunluğunda düz ve farklı dokuda bir alan bulunmalıdır.

Tüm sert yüzeylerin, kaymaması gerekir ve dokusu olan, duyumsanabilir malzeme ile kaplanmalıdır. Açık alanlardaki zemin kaplamaları kolaylıkla ve az sarsıntı ile geçilebilir nitelikte olmalıdır. Merdivenlerde duyumsanabilir yüzey, ilk basamaktan hemen önce başlamalı, merdiven bitiminde ise merdiven genişliği kadar boşluktan sonra yer almalıdır. Merdivenlerin başlangıcında ve sonunda görme engelliler için 1,2 m uzunluğunda düz ve farklı dokuda sahanlık olmalıdır. Bu duyumsanabilir yüzey en az 60 cm genişliğinde, renk ve doku bakımından farklı ve algılanabilir olmalıdır.

Park içinde her 30 m'de bir dinlenme bankı sağlanmalıdır. Bahçe yollarının genişliği en az 200 cm tercihen 300 cm olmalıdır. Yol güzergâhında, yol yüzeyinden yukarıda bulunan yönlendirme tabelaları gibi donanımlar ve ağaç dallarının yüksekliği en az 220 cm olmalıdır. Bu şekilde düşeyde en az 220 cm ve yatayda en az 200 cm olan erişilebilir koridor niteliğindeki park yolları sağlanmalıdır (Anonim, 1998; TSE, 2012; Öztürk, 2018; Anonim, 2020).

Park alanlarının sosyalleşmek için en ideal alanlar olduğu dikkate alınarak grup oturmaları şeklinde tasarımlar yapılması da önemlidir. Yeşil alanların uzun süreli kullanımının sağlanması için hem güneşlenilebilecek, hem de gölge mekanlara ihtiyaç vardır. O nedenle yeşil alanlarda geniş yapraklı tür kullanımı (Akça ağaç, At kestanesi, Katalpa, Meşe, Çınar vb) ve tüm yeşil alanların sürekli bakımlı olması, budamalarının ihmal edilmemesi gereklidir. Ayrıca Çelik Çanga (2020)'nın belirttiği gibi peyzajda su kullanımı görme, işitme, dokunma ve koklama duyuları açısından bireye haz vermektedir ve ortamın çekiciliğini artırmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bireylerin açık yeşil-alanlarda huzurlu ve mutlu zaman geçirmeleri, onların sosyalleşmeleri ve sağlıkları için çok önemlidir. Dezavantajlı bireylerin de bu alanlardan sorunsuz yaşamaları onları kapalı alanlardan dışarıya taşıyacaktır. Bireylerin görme, duyma, dokunma ve koklama duyuları ile ortamı iyi algılamaları ve haz almaları tasarımlar ile sağlanabilir.

Çocuklar için açık alan kullanımı çok önemlidir ve onların birbirini iyi tanıması sorunlarını içselleştirebilmesi bir arada vakit geçirebilmeleri ile olacaktır. Bazen aileler çocuklarının dış mekandan yaşadıkları sorunları engellemek için onların açık alan kullanımını sınırlayabiliyor. Bu nedenle güvenli ve konforlu tasarımlar elzemdir. Örneğin az gören veya görme engeli olan çocuklara dikenleri veya sivri dalları ile zarar verebilecek bitki veya obje kullanılmaması, vurgulayıcı bitkisel tasarımlar yapılması iyi birer çözümdür. Oyun alanında yer verilecek oyun aletleri, ölçü ve formları ile çocukların ergonomisine ve fiziksel yetilerine uygun biçimde olmalıdır. Oyun alanları bir nevi terapi bahçesi olarak düşünülmelidir. Ayrıca, kullanılan tasarım elemanlarının sıradan ve hemen hemen her yerde görülen tek tip oyun alanlarından farklı olarak organik, canlı malzemeler ile yapılması çocuğun daha fazla ilgisini çekecek ve gelişimine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda çocuklara yönelik oyun alanları tasarımında doğal malzemelere ağırlık verilmelidir.

Kadınların, çocukların, yaşlıların ve çocuklu annelerin tüm ihtiyaçlarının yeterince dikkate alınabilmesi için ön araştırma ve alan çalışmaları ile görüşmeler yapılması, bilgi alınması gerekir. Çünkü alan kullanımlarında bu bireylerin her birinin ayrı ayrı ihtiyaçlarını tespit etmek bire bir olması gereken bir çalışmadır. Ancak tasarımlar genellikle belli bir meslek grubu tarafından yapılmakta ve farklı yaşta olan veya ihtiyaçları özel olan kişileri anlamaları mümkün olmayabilmektedir. Meslek disiplinleri arası yapılacak çalışmalar da bu konuda ele alınmalıdır.

Çocuklu aileler için en çok ihtiyaç olan park alanlarında çocuk arabalarının kolay kullanımı, annelerin çocuklarını rahat izleyebileceği alanlar yaratılması, gölge yerler oluşturulması, yürüme yollarının kaygan olmayan ve takılmalara da izin vermeyen nitelikte olması çok önemlidir.

Sosyal yaşamda yaşadıkları sorunlar nedeni ile kendini soyutlayan dezavantajlı bireylerin kentsel açık yeşil alanlara çok daha fazla ihtiyaç

duydukları bir gerçektir. Bu bireylerin sosyalleşebilmeleri ve toplumda etkin rol almaları, öncelikle kentsel hizmetlere erişebilirlikleri ile mümkündür. Kendini rahat ve güvende hissetmeyen bireyler eve kapanmaktadır. Oysa yapılan görüşmelerde engelli bireylerin açık ve yeşil alanları kullanmak için çok istekli oldukları belirlenmiştir. Durak tasarımları, yaya kaldırımları, rampa eğimleri, döşemeler ve donatıların standartlara uygun olmaması açık alanları yorucu hale getirmektedir. Aynı şekilde engelliler için kent içi ulaşım sıkıntısı da çok önemli boyuttadır. Trafik işaretleri ve uyarı lambaları için görme engellilere yönelik sesli uyarı sistemi yeterli olarak yaygın ve etkin değildir.

Toplumsal olarak yapılacak eğitimler ile bilinçlendirme çalışmaları da yapılmalıdır. Kamu hizmeti veren kişiler veya bazı vatandaşların dezavantajlı bireylerin ihtiyaçlarını yeterince öğrenmesi onlara karşı daha anlayışlı olmalarını sağlayacaktır. Onları gözlemlemelerinin yarattığı psikolojik baskının farkında olmayanlar bilinçlendirilmelidir. Toplum hayatına aktif katılabilen, kent bütününde erişilebilirliği tam olan, güvenli ve konforlu alanlara sahip bireylerin kişisel gelişimleri ve öz güvenleri artar. Ayrıca kurumlar arası iş birlikleri yapılması sorumlulukların paylaşılmasını sağlayacaktır.

Kaynaklar

Adaman, F., Keyder, Ç. (2007). Türkiye'nin büyük kentlerinin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşayan yoksulluk ve sosyal dışlanma, *Tes-İş Dergisi,* Haziran: 83-89.

Alkan Meşhur, H. F., Tekin, M. (2018). Evrensel tasarım yaklaşımının şehir planlama disiplini bakış açısı ile değerlendirilmesi, *Journal of Art and Design*, 6(5): 94-111.

Anonim, (1998). DIN 18024-01. Straßen, Plätze, Wege, Öffentliche Verkehrs- und Grünanlagen sowie Spielplätze, https://nullbarriere.de/din18024-1.htm (Erişim Tarihi: 02.05.2019).

Anonim (2000). 3194 Sayılı imar kanunu ve ilgili yönetmelikler. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara. http://www.yds.gov.tr/dosyalar/1326977938-3194.pdf. (Erişim Tarihi: 02.10.2018).

Anonim, (2005). Engelliler hakkında kanun, 5378: 9463. Tertip: 5, Cilt: 44. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf. (Erişim Tarihi:20.04.2020).

Anonim, (2017). *Engelsiz kent rehberi.* http://engelsizkent.org/tasarim-rehberi/kaldirimlar/ (Erişim Tarihi: 09.03.2017).

Anonim, (2019). *Engelliler için bilgilendirme rehberi*, 70s. Engelli ve yaşlı hizmetleri genel müdürlüğü, https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/19199/engelli-bilgilendirme.pdf. (Erişim Tarihi: 12.01.2020).

Anonim, (2020). *Erişilebilirlik klavuzu.* (Edit: Çağlayan Gümüş D.). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/54952/erisilebilirlik_kilavuzu.pdf (Erişim Tarihi: 12.06.2021).

Aydın, A., (2012). Görme engelli üniversite öğrencilerinin bilgi erişim sorunları üzerine yapılmış bir araştırma, *Bilgi Dünyası*, 13(1): 93-116.

Barbotte, E., Guillemin, F., Chau, N., The Lorhandicap Group. (2001). Prevalence of impairments, disabilities, handicaps and quality of life in the general population: A review of recent literature, *Bulletin of the World Health Organization-WHO*, 79: 1047–1055.

Berman, Y., Phillips, D. (2000). Indicators of social quality and social exclusion at ational and community level, *Social Indicators Research*, 50(3): 329-350.

Çaha, H. (2016). Engellilerin toplumsal hayata katılmasına yönelik politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya örnekleri, *İnsan ve Toplum*, DOI: dx.doi.org/10.12658/human.society.5.10.M0122, 5 (10): 123-150.

Çakmak, S. (2011). Görme engeli olan bireyler için hazırlanan otobüse binme becerisi öğretim materyalinin etkililiği, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(41): 94-111.

Çelik, A., 2012. Okul öncesi eğitim kurumlarında açık alan kullanımı: Kocaeli örneği, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,* 43(1): 79-88.

Çelik Çanga, A. (2020). Peyzaj tasarımında su, *Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Teori ve Araştırmalar II, Cilt 1*, (s. 227-241), Gece Kitağlığı, ISBN: 978-625-7702-95-9. .

Dowling, M. (1999). Social exclusion, inequality and social work, *Social Policy & Administration*, 33(3): 245-261.

Ergin, G., Ecemiş Kılıç, S., Mercan, E. (2020). Planlamada evrensel tasarım ilkeleri ile erişilebilirlik ağı tasarımı, İzmit kent merkezi örneği, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *Erişilebilirlik Özel Sayısı,* Cilt: 1/ Aralık: 49-82, ISSN: 2148-9424.

Gray, J. A., Zimmerman, J. L., Rimmer, J. H. (2012). Built environment instruments for walkability, bikeability, and recreation: disability and universal design relevant, *Disability and Health Journal*, 5(2), 87-101.

Mace, R.L., Hardie G.J, Place, J.P. (1998). *Accessible environments: toward universal design. The Center for Universal Design.* Nord Caroline State University, USA. pp. 25-40. https://projects.ncsu.edu/ncsu/design/cud/pubs_p/docs/ACC%20Environments.pdf (Erişim Tarihi: 12.09.2018).

Özteke Kozan, H.İ, Bozgeyikli, H., Kesici, Ş. (2018). Engelsiz kent: Görme engelli bireylerin kentlerde yaşadıkları problemler, *İdeal Kent*, 23 (9-1): 216-235.

Öztürk, N. (2018). *Engelliler için evrensel tasarımlar klavuzu*, DEB (Dünya Engelliler Birliği) Akreditasyon Merkezi, İstanbul. ustad, wdf. org.tr, www.wolddisabilityunion.org. https://doczz.biz.tr/doc/250948/engelliler-i%C3%A7in-evrensel-standartlar-k%C4%B1lavuzu-1.-b%C3%B6l%C3%BCm (Erişim Tarihi: 2.07.2021)

Pouya, S., Akyol Şatıroğlu, E., Demirel, Ö. (2016). Özel eğitim okul bahçelerindeki alan kullanımlarının engelliler için uygunluğunun irdelenmesi, *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi,* 9: 60-72.

Tandoğan, O. (2017). Evrensel tasarım kavramı ve kentsel peyzaj ile ilgili örnekler üzerinden değerlendirilmesi, *Artium,* 5(2): 51-66.

TSE, (2012). TS (12576), Şehir içi yollar engelli ve yaşlılar için sokak, cadde, meydan ve yollarda yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım kuralları. https://intweb.tse.org.tr/standard/standard/Standard.aspx? 2.5.2018.

TÜİK, (2011). Nüfus ve konut. http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/sayilarla-turkiyede-engellilik. 09.03.2019.

Türkyılmaz, E., İskender, E. (2018). Mimari tasarımda ulaşılabilirlik kavramının tekerlekli sandalye kullanıcıları açısından irdelenmesi, *Megaron*, 13(2): 297-323.

Uslu, A., Shakouri, N. (2012). Engelli çocuklara dost oyun alanı ve dış mekan tasarımı, *Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 28(5): 367-374.